

ИСТОРИЧЕСКАЯ ЧАХЧЫЛАР

А.Т. НОГОВИЦЫН, Чурагчы удууһун бaһылыгы
В.В. ГУЛЯЕВ, Улуус Мунһаадын председатели
Н.В. МАКСИМОВ, култуура управлениетын начальнигы

Дыгларыны баһаарар анал этти уонна Российскай Федерация сана субьектарыны - Крым Республикатын уонна федеральной суолталаах Севастополь куораты олохтуур туһунан дуосабарга илин баттаһыы сиэрин-туомун түмүктэрини туһунан Саха сирик баһаһыга Егор Борисов маанын эттэ.

Кырдык, бызасна суудайбыт радиолалар уохтарын утарытарха, ойдорун булларага уонна кинилэри өйүүр

Бүгүн Россия сударыстыбатын салалтата ылымкыт быһаарыста, бастатан туран, Украинага ошор россиянар уонна Россиятан чоччу өйбөтү ошороллоругар көрдөспүт дьон иттириктэрин көмүскээһингэ туһуланыа. Дьингизин ылаха, Крымга Россияга холбоотун үйэлэргэ олодурбут историческай түмүк буолар. Бүгүн дьыг-чачы историческай тутан тосхойдо. В боппуруоһу быһаарыыны норуоттар икки ардыларынааҕы быраалка олодур, Федерация Сэбиэтигэр уонна Государственной Думага ситтэхтүк быһаарыа ээ хаалды.

/egorborisov.ru сайтан/

ХАМНАС ҮРДҮҮР, ТУТУУ ЭЛБИИР
 Бам ыһылаары ыһаахтары толорууга Саха Республиката - бастыһнар кэккэлэригэр

Ыам ыйлаагы Ыаахтары толорууга Саха Республиката - бастыннар кэккэлэритэр

Бийахтар талорууга, бүт-
дэн туурар, бастагынан үл-хэрч
бөлүтүрүбүз туурар. Бу дүйнөл-
гө аман-миңгир федералнай
хааһыяттан харчы келбэт. Ха-
маһы үрдүгү, алорор өлрү туу-
сары, социалнай дүйнөлү туу-
туу барыга регион бөгөтүн ийт-

Саха Республикатын Ыйаахтары толорууга инники кэккэр сылдьар. Сүрүннэрин ылаа көрдөхкө мааны.

Ааспыт сылта республикабыт хааһынаһтар 136,7 млрд солдохот киирбитэ. Бу суумматтан баһыйар үгүһэ 87,3 млрд солх социальная хайыскара барбыта. Ол курдук, урэхтэһэлэринэ - 35, социальная политика - 19,3, доруобуя харыстабыллар - 17,5, култуура - 2,5, спорка - 1,9 млрд солх уопиһа информатиньэ киһилик таркатар средстволарга - 978 мөл солх көрдүлүбүтэ.

Хамнаһы үрдүтүгэ
Республикабытыгар билиҥҥи орто хамнас көзмөһө 46 тыһ. солк. тэннэспит. Илэрхэ сылдьарынаагыта тэҥнэстэххэ, 10 % үрдүккит. Учууталлар уонна бэрэстэр хамнастарын үрдүтүт. Далаһыг Востокка Саха сире Сахалин убалаһын уонна Хабаровскай кыраай каныннат буютуотуох үһүс хамнастар ыһар. Биллэр республикара педагогическай үрдүтүтэр хамнастарга орлутунаа 48 тыһ. солк. буюла. Россияга

Кулпуура үлэһиттэрин хамнастара бөлүөрүн үстэ үрдүккө баа. Ол курдук, ол бэйбэр сүрүн үлэһиттэргэ - 35%, балаан бэйбэр - 15% уонна алтыһыныа - 16,7%. Ошон кулпуура үлэһиттэрин орто хамнаһа аастык сыл түмүгүнүн, 26,3 тыһ. сом. тэҥнэспит. Оттон наука үлэһиттэргэ бөлүөрүн хамнастара үрдүн ортотунан 54,7 тыһ. сом. ала олойдолор.

Олорор дызени тупсарыкта
 * Үөһэ этэн аһарбылган курдук
 быларыын дыз тутууттар бас-
 тыг көрдөрүүнү ситкибит. Сы-

Манай дугаан эгтэххэ, сүлдэн айлы ор тэрүүлүнэй зигсэн нһар. Халбур, бэлхырын 16,8 гыд, гьэгжээн хилинэн обилон бишмэт.

Аграфена КУЗЬМИНА

КӨМӨ УЛААТАР, ЭЙГЭТЭ КЭНГИР

2012 сызга дэри государственной программада кыран ойбул ылааччылар алал документтарын Предпримательство министристибизитир туттарар буоллаччына, 2013 сыллахтан улуус кюнноритер специалистарга туттарар буолдулар. Аастаан сызга бидили удуус предпримательлэре 13 мэт 260 тыһ. олк. ылан туһанньылар.

Олкх сайдыытынан сылласта государственной про-

Нэлэлзэвчлэлээх лүүннар тас өтүүлэртэгэр федеральнай тээсэстэн 50 м. тэйичитэ суох тулар сервистэртэ субсидия көрүүлэр. Холбоур, итиник коммөвөн Чаачылыта бээр "Альс" кафе туланна.

Убастабыллах улусуспут олохтоокторо, предпринимательстволор дьарыктанваччылар, сана сагалыан барылаахтар бу министрлристынэ специалыйын өгөтүтүм туһалаан. Аалдьыһа: Чурапчы өлөһүнэ улус дэһалатын дьыта 38-с кабинет.

Алексей СЛЕПЦОВ.

Наталья ЗАХАРОВА

Хаймат бичээхэ бариллал графика: 16 ч 00 м. Бичээхэ бариллинэ: 16 ч 00 м. "Сага олох" редакционной-издательской холбоһука 24.03.2014 с. офсетка бичээтэннэ
Аадыриһа: 678670, Чураачы сал., Корс. Маркс уул., 26 "а". Индекс: 54907. Хаймат нидиалда уст: оптуорунуһука, кэллэригэ уонна субуотата тахсар.

Анисия Филипповна Барашкова 1974 сыллааха тыа хаһаайыстыбатын техникум ветеринарнай отделениетын бүтэрэн Субуруускай аатынан сохуос Кытаанах тааһы отделениетыгар ананан үлэли тахсыбыта. Анисия Филипповна сүрдээх холку, абыл саһалаах да буоллар, хара бастакыттан үлэтигэр бэринилээх, барыны-бары би-

БЭТЭРИНЭЭР КИЙИИППИТ

лэр, үөрэнэ охсор специалист быһыытынан сыаналаммыта.

Бэйэтин үлэтин-хамнаһын туһунан манньахтар: "1974 сыллааха Дьоксуоскай даары тыа хаһаайыстыбатын техникум үтүө буолан бүтэрэн, Чурапчы оройуонугар ананан кэлбиппит. Семенова Клава ветеринарнай станцияга, мин Никифоров Коляныын Субуруускай аатынан сохуоска аһаммыппит. Минин Кытаанах отделениетыгар ыппыттар. Ол сааһа Арыылаах Кытаанах учаастага этэ. Бэтэринээрнай бырааһынан, сибидиссайдийн Соловьев Валерий Николаевич, санитарынан Афанасьев Гаврил, Арыылаах учаастагар санитарынан Коженин Петр Егорович үлэли сылдьаллар. Кэлин Валерий Николаевич барбытын кээнэ сибидиссайдийи хаалбытым. Бруцеллез ыарыы тахса турар. Онон ювартал ахсын хаан ыларбыт. Ветстанциятан тахсан көмөлөһөлөрө. Уксун Иванов Христофор Семенович тахсара. Наһаа түргэнник сүөгүттэн моойугар быата суох хаан ыларын сөбөрүм. Үлэлиир кэмнэрбэр Ершов Михаил Михайлович Кытаанаха кэлэн бийизэ бэтэринээрнай үлэнигэрэ грыкошение (ис-

тэһэһэ) элээрээсыйи оһорон, үөрэтэн барара. Сүрдээх сылбырбатык, ыраастык туртара. Үрдүк билиилээ, үлэтин талтыра көстөрө.

Урукку кэмнэргэ бэтэринээр бэйэтин үлэтинэн эрэ мунуордаммат этэ, сохуоска туох үлэ баарынан сылдьарбыт. Зоотехниги, биригдэири кытта биригэ үлэлиирбит, ый ахсын ныйрайдэри, борооскулары ый аһынгга ыйырыбыт, ол биригдэиригэр бэйэбит үлэбинэн прививка оһорорбут. Күпүн хотон сыбааһына, үлэнигэр кестүөр дьылы сүөгүнү көрүү эмиз буолара. Кыһын тохсунуу ыйга госзакупка анаан сүөгү өлөрөллөрө, онно көмөлөһөн тоннуу-хатыы бөсөтө буоларбыт.

1975 сыллааха Кытаанах уолугар Барашков Петр Дмитриевичкэ кэргэн тахсыбытым. 1977-1987 сыллардааха осемена-торга көһөмүн үлэлиирбитим. Искүстеннай сизмалэһиниэ суолта улаханник бэррилэр этэ. Аллараанан суол суоһар, вертолутуан аһалан плащадкага парашютуан сизмалээх анал иһити түһэрэллэрэ. Осеменатордун кэмэр оройуон иһигэр куон-курустарга иккитэ бастыы сылдьыбытым.

Республиканскай күрэхтэһиһэ кыттыбытым. Искүстеннай сизмалэһиниэ пууннара сайылык, ферма ахсын тэриллэбитэрэ. Бу кэмнэргэ үлэбэр ситиһилэрдээх буолан ХХХII-с уобаластаагы партийнай конференцияга кыттыбытым. Конференциятан кэлэ-эт да, комсомол секретарынан талыллан үлэлиирбитим. Нэһилиэккэ Сэбиэт депутатынан 2 созывка талыллан үлэлиирбитим. 1987 сыллаахтан бэтэринээрбэр төннөн үлэли сырыттаһына, сохуостар ыйылланнар, бааһынай хаһаайыстыбалар баар буолбуттара, ветеринарнай управление тэриллэбитэ. Ветеринарнай управление үлэнигэрэ буол-буттут. 2002 сыллааха пенсияга тахсан баран ветеринарнай учаастагар 2005 сылга дьылы оһох оттоочунан үлэлиирбитим. Билигин сизмээрбин көрсөн олоробун".

Анисия Филипповна тыһыһыттан-куйаастан, ырахантан чаһыан турбатах, үлэтигэр бэринилээх, үтүө суоһастаах үлэнигэр быһыытынан сыаналыбыт, эдэр ыһнакка холобур оһостобут. Ийэ истингэ, эбээ айаһа, илээх дьыз кэргэн туллар туттаа буолар. Кытаанах нэһилигин биһир сис ылын Далбар хотуна, биһиги биһир идэлээхпит, Хотун Бүлүүттэн кийиһиппит.

К.Е. КУЗЬМИНА.

ЫТЫ ИИТИИНИ БЭРЭЭДЭКТИЭХХЭ!

Ииримтийи (бешенство) туһунан өссө биһирдэ

Бэйдээ сылдьар ыттар элбээтэринэ ыарыы үөскүүр кутала улаатар. Манньах ыттар регистрацияламматтар, ыарыылары ыттары быһыынан хабыллыбаттар. Кийизэ саба түһэр, ытырар түгэннэрэ элбиһир. Онон эпидемический өттүнэн манньах ыттар киһи доруобуйатыгар улахан кутала үөскэтэллэр.

Ииримтийинэн ыалдьыбыт кыыллар хайдах буолаллар? Ииримтийи кыыллар бастаагы кэмгэ кийиттэн саһар, үксүн сытар, аанньа аһаабат, хаһааһынын тылын иһитбэт, ааттарын билбэт буолаллар. Онтон эмизкэ дьүүһүнэ - бодото уларыар, кыыллылар, ыттарбыт микстэ кыһыан дэлби. саланан, кэбиһи бийиз сөл, сыраана сааһырыр, аллараа сыһааһа салыбырыы сылдьар буолар, хараһын тизэ көрөн кэбиһэр, сирэйин хоту сүүрэр, иннигэр түбэлтэ кийизэ, кыылга саба түһэр, ытырар, очкоһо сыраанынан вирус киһиэн бу ыарыыга сууһар.

Киһи ыттар түгэннэр тутатына балыһаа баран көрдөрүөхтээх. Киһини ытырбыт ыт хаһааһына кылы иһити, туруоруу быраабылаларын кэспитинэн мизрээтэрдиллэр. Киһини ытырбыт ыт 10 хонукка кэтэбилгэ туруоруллар.

Кыһынын булт көнүл саһаланнаһына булуттар түүлээх булдуң сүлүүтэ, тириини ыраастаһынгга сэрэхтээх буолуохтаахтар. Ылдьан өлбүт кыыллар өлүктэрин, эбэтэр төбөлөрүн үчүгүйдик суулаан, тоһорон баран ветеринарнай специалисттарга тиксэрэхтээхтэр. Ииримтийин өлбүт кыыллар өлүктэри уматылыахтаахтар.

Бэйдээ, босхо сылдьар ыттар иһэр ууга, муоска, аһыыр аска, кэбиһилээх окко көнүл сылдьалларыттан араас куталлаах сыстыганнаах ыарыылары тарбаталлар.

Бэрээдэги тутуһат, кэһэр түбэлтэ административнай эппизитиһкэ тардыллар, ол курдук ыты иһити быраабылалар кэһилиннэһинэ Саха Республикатын административнай кодексин 5.1., вакцинациятан куотунуу 5.3. ыстатыйаларга олобуран ыстыраапка тардылларгытын сэрэтэбит.

Ыарыы үөскээбэт, турбат уонна тарбанан барбат дьаһалларын булчуһулаахтык ылыныы медиктэр, ветеринардар, нэһилиэк баһылыктара, сыһааннаах тэрилтэлэр уонна биһирдүүлээн дьон хал-баннаабат эбээһинэспит.

Т.И. ЛЕВИНА,

улуустаагы ветеринарнай управление
сыстыганнаах ыарыыны утары
охсуһар отделын сибидиссайд.

Ыты, куосканы иитиһигэ быраабылалар

Республикаҕа ыттар дьонно, дьыз сүөгүлэригэр саба түһүлэрэ тахса турарынан (оһо өлүүлээх Беркасит, Тиксини түбэлтэлэрэ), хас биһирдэи ыты бас билээһингэ тийиһин дьыз санаанан салайтаран суруйабын. Ыты, куосканы, араас экзотическай кыыллары тутууга элбэх сокуоннар, быраабылалар бааллар. Ыты, куосканы иити туһунан 1993 сыллааха "Ветеринария туһунан" сокуонна уонна 1994 сыллааха тахсыбыт Саха Республикатын "Нэһилиэһинэ санитарнай-эпидемиологическай өттүнэн туруктаах буолуутун туһунан", 2002 сыллааха 45-3 №425-II "Ыты, куосканы уонна араас экзотическай кыыллары иити быраабылалар уонна киһилэри бас билээһингэр эбээһинэстэрэ" сокуоннарга уопсай көрдөбүл суруллан турар. Бу сокуонна сурулларынан ыты, куосканы итир дьон бу быраабылаларга итирлэр ирдэбиллэри билэһтээхтэр уонна тутуһуохтаахтар:

1. Хас биһирдэи хаһааһын ытын, куосканы олохтоох бэйини салайыныы уораныгар учу-окка туруоруохтаах.
2. Государственной ветеринарнай надзор быһаарыт биригдэиһигэр бу кыылларга ветеринарнай учаастактарга, пууннарга учуоттаһыт, хос учуоттаһыт, лабораторнай чинчийилэр, сыстыганнаах ыарыылары утары быһыылар, үөн түһэрнэ төлөбүрдээх өнөлөр оһоһуллар. Ииримтийини утары быһыы босхо оһоһуллар.
3. Ветеринарнай сулуускара ыкка, куоскага регистрационнай даһтабырыанна толортуруллар (хаһан, ханнык лабораторнай чинчийини аһыта, ыарыыны утары быһыы, үөн түһэрнэ оһоһуллубута). Хонтуруоллуур уорганнарга бу даһтабырыанна хаһаан да көрдөрүлүөхтээх.
4. Ыты бэйдээ босхо ыттар көнүлүмүт.
5. Ыты бас билээһини, чаһынай бас билэр уһаһыбата бүтэй олбуордаах буоллар босхо сырытынара көнүлүһэр, олбуор тас өттүгэр ыт баарын туһунан сэрэтии сурук ыйаһыллар.
6. Ыты күүлэйдэтэргэ кылгас анал быалаах, намордниктаах буолара ирдэнэр.
7. Ыты күүлэйдэтии оһо плащадкаларыгар, оһуолаһа киһиэн иннинээһини, үөрэх, доруо-буһа харыстаһыт тэрилтэлэрин территорияларыгар булчуһу буолулар.
8. Ыты, куосканы бэйэлэрин айылбаларыгар сөл түбэһэр аһынан аһатылыахтаах, гуманныйдык сыһааннаһылыахтаах, ууга, аһа суох хаалларылыбат, ыалдьар түбэлтэлэригэр көмө хаһаан да оһоһулуохтаах.
9. Дьыһи, уһаһыаны, уопсай дьыһлар кирилизэрин, территорияларын санитарнай ирдэбиллэргэ эппизитиһи гына тутулуохтаах.
10. Ыт, куоска ыалдьар эбэтэр өлөр түбэлтэлэригэр ветеринарнай сулуускага хаһаан да биллэриллиэхтээх. Специалист кэһин

инниэ ыалдьыбыт кыыл туспа хаһылан тутулуохтаах. Өлүктэри олохтоох дьаһалта анал көнүлүбэит микстэтигэр уматылан, суох оһоһулуохтаах.

11. Ыты, куосканы уонна атын экзотическай кыыллары иитиһигэ санитарнай - ветеринарнай быраабылалары тутуһат түбэлтээ дьыала административнай хамыһыһага эбэтэр сууһа бэррилэр.

12. Ыт атын дьонно, тэрилтэ хороннуу таһаар түбэлтэтигэр, тахсыбыт хороннуу хаһааһын төлүүр.

Бу кэмнэргэ улууслук нэһиликтэригэр олохтоох дьаһалта уонна ветеринарнай специалистар кыттылаах ыты иитини бэрээдэһингэ рейдэлэр бара тураллар. Сыл устата манньах рейдэлэр биригдэһэн биригдэһиһигэр ытыллар бэйэлэннэр. Чураһы нэһилигэр ветспециалисттар нэһилиэк дьаһалтатын специалистарын кытары бизэ хамаанданан кыттыгастаах рейдэ ытыллар. Бу рейдэ түмүгүнэн нэһиликит олохтоохтору ыты учуоттаһынгга уонна ыарыылары утары быһыыга болломтолорун улаханник уурбастааха көһүннэ. Ол курдук, барыта 180 ытга 190 ыт, онтон 21 тыһы баар. Бу тыһы ыттар сылга 3-тэ төрөөн оротунан 7-һин оһону төрөтөхторүнэ аны биһир сыһынан 450-кэ төбөнү эбэр кутталлаахтар. Бу киһини толкуйдатар сыһааралар.

Быраабылалары тутуһааха олорор хаһааһыттарга предисаниелар сурулуһулар, мизрээ тардылыһылар. Ордук ыты иити бэрээдэһин Молодежная, Спортивная түөлбэлэригэр тутуһаттара көһүннэ. Ытыһа, регистрация аһалбастаар умнубутунан, билэтиһин куотуналар, ыты иитиһигэ болломто уурбаттара, олохтоомут бэрээдэһи хаһааһыттарын тутуһулуур. Хас биһирдэи хаһааһын иипит кыһынын иһигэр эппизитиһи сүгэрин булчуһу өйдүөхтээх, иитэ ыһыан иннинэ толкуйдуохтаах.

В.Д. ТРОФИМОВА.

Сыһаарыһаа бэлэмнээтэ Алексей СЛЕПЦОВ.

Ииримтийи (бешенство) - киһи уонна кыыл сыстыһан ыалдьар уопсай ыарыһа. Ииримтийи ыарыһын маннайгы төрүөтүнэн кыыллар буолаллар. Бөрө, саһыл, кийэ, кырыһаас, солондо, кэрбээһи араас көрүннэрэ, куоска - ордук түргэнник сыстыаһын сөл. Дьон түөлбэлээн олорор оһигэр ииримтийи ыарыһын тарбатаһыларынан үксүгэр ыттар уонна куоскалар буолаллар.